

Tamara Rendulić

Živan Lazović

***Da li je opravdanje u glavi? – Tri studije o epistemičkom
internalizmu,***

Plato books, Beograd, 2009

Kroz knjigu *Da li je opravdanje u glavi*, autor Živan Lazović nastoji da pokaže da internalističko određenje epistemičkog opravdanja ne zadovoljava očekivanja, tako da u sebi mora sadržati i određene eksternalističke uslove. U svojim razmatranjima autor se, pri tom, fokusira na bavljenje jakom verzijom internalizma, prema kojoj nije dovoljno da subjekt ima uvid samo u sadržaj razlogâ za opravdano verovanje, već mora imati uvid i u njihovu adekvatnost.

Opravdanje se kao dodatni, nužni uslov uvodi u klasičnu definiciju znanja kako bi uspostavilo adekvatnu vezu između istinitosti i verovanja. Ovako shvaćeno, ono bi trebalo da zadovolji sokratovsku intuiciju o nespojivosti znanja sa slučajnim otkrićem istine. Autor, međutim, ističe da kod empirijskog znanja nije moguće isključiti elemente slučajnosti, ma kako da je dobro opravdanje kojim se raspoláže za to znanje. S obzirom da se verovanja u tradicionalnoj epistemologiji racionalno zasnivaju preko logičkih relacija koje povezuju svedočanstva i verovanja, epistemičko opravdanje se shvata kao da oslikava strukturu zaključivanja, odnosno, u konkretnom slučaju empirijskih iskaza, strukturu zaključivanja po verovatnoći. Osim

navedenog, autor dodaje da se u tradicionalnoj epistemologiji podrazumeva da opravdanje ima i normativan karakter, zatim, da opravdavajuću ulogu mogu imati samo ona verovanja koja su i sama opravdana, da postoji logička nezavisnost opravdanja i istine te, takođe, da je opravdanje deduktivno zatvoreno, kao i to da subjekt mora imati uvid u razloge kojima pravda svoje verovanje, što je izraz internalističkog zahteva, pa je ova pretpostavka od najvećeg značaja za knjigu. Tradicionalnom modelu opravdanja, osim što je problematizovan getijeovskim uvidima, preti i opasnost od dva tipa beskonačnog regresa, koje autor određuje kao „regres u opravdanju razloga“ i „internalistički regres u pravdanju meta-verovanja o adekvatnosti razloga“. Dok se u rešenjima prvo-navedenog mahom odustaje od modela opravdanja kao zaključivanja, za suzbijanje drugog bi trebalo ili potpuno odustati od internalizma, ili bar ublažiti internalističke zahteve.

Ublažavanjem svojih postavki, međutim, internalista je u opasnosti da izjednači adekvatnost razloga sa onim što subjekt misli o njihovoj adekvatnosti. Autor uočava da ovo vodi velikom problemu zapadanja u subjektivizam koji, iako ne pravi zastoje u tumačenju normativne komponente epistemčkog opravdanja, stvara ih za činjeničku komponentu, time što cepa pretpostavljenu vezu između opravdanja i istine. Slučajevi zapostavljenog svedočanstva, defekt u funkconisanju saznajnih moći i problem epistemički izolovane zajednice predstavljaju tri vrste nevolja koje subjektivizam donosi internalizmu. Izlaganjem svake od njih autor je pokazao da internalizam dopušta mogućnost sticanja opravdanih ali, pri tom, gotovo sigurno pogrešnih verovanja, zbog čega i ima problem sa činjeničkom dimenzijom znanja. U knjizi se, dalje, navode četiri strategije kojima savremeni internalizam pokušava da se izbori sa subjektivizmom. Kroz problematizovanje

prve tri, autor zaključuje da izgled na uspeh ima samo četvrta, u kojoj se ostaje pri tome da subjekt ima uvid u sadržaj razloga, ali se uz to prihvata eksternalističko tumačenje uslova adekvatnosti, što vodi kompromisu sa eksternalizmom, odnosno formulisanju slabije verzije internalizma. Olstinov termin „internalistički eksternalizam“ razrešava pitanje o tome da li je ovako oslabljeno stanovište i dalje internalističko, a sâm autor ističe da upravo spoj internalističkih i eksternalističkih uslova na najbolji način zadovoljava zahtev sokratske intuicije.

U poslednjem delu knjige autor nas provodi kroz sazajne avanture iz kojih se ispostavlja da čak i Šerlok Holms, kao izuzetni epistemički racionalni pojedinac, može zapasti u nevolje sticanjem verovanja koja, iako su opravdana iz internalističke perspektive, nemaju vezu sa objektivnom istinom. Problematična je, dakle, adekvatnost opravdanja koja, kako autor smatra, zapravo zavisi od nekog drugog eksternalističkog faktora, a koji se oslikava u uzročnim relacijama između svedočanstva i stanja stvari na koje se verovanje odnosi. Tragački pas Artur, čiji je osnovni kognitivni kvalitet obdarenost čulom njuha, u sazajnoj je prednosti u odnosu na Holmsa dok god su prisutne ovakve odgovarajuće uzročne relacije koje je on sposoban da uoči.

Upravo ova ideja o sposobnosti registrovanja i praćenja određenih stanja stvari poslužila je za formulisanje eksternalističkih koncepcija znanja, i to, kako Armstrongu i Dreckeu koji su istakli „analogiju sa instrumentima“, tako i Noziku, koji je predložio modifikovanje klasične definicije znanja izmeštanjem tradicionalnog uslova opravdanja i uvođenjem na njegovo mesto dva nova uslova, koja verovanjima obezbeđuju osetljivost na istinosnu vrednost iskaza, kao i sposobnost

da je prate kroz razne moguće situacije. Dok tradicionalna uloga opravdanja podrazumeva omogućivanje uspostavljanja odgovarajuće logičke veze između verovanja i razloga, Nozikovi uslovi određuju opravdanje kao adekvatno ukoliko, pored ove logičke, zadovoljava i uzročnu relaciju između razloga i stanja stvari.

Ukoliko nam opravdanje obezbedi da verovanjima uočimo i ispratimo istinu, to je onda jednim delom svakako i zahvaljujući osvrtu na eksternalističke činioce. Opravdanje će, naime, kako zaključuje autor, biti „dobro onda kada ispunjava internalistički uslov u pogledu uvida u opravdavajuće razloge i eksternalistički uslov u pogledu njihove adekvatnosti, a loše je kada ne zadovoljava bar jedan od njih“.

Prikazana knjiga obuhvata rezultate dva istraživačka projekta – „Problem eksplanatornog jaza u filozofiji i nauci“ i „Teorija uzročnosti i pitanje njene primjenljivosti u slučaju matematičkog znanja“, a tematski se nadovezuje na neke prethodno objavljene radove, na šta nas autor sâm upućuje. Pored knjiga „Razlozi, uzroci, motivi (Hjum i Kant)“ iz 1988, te „O prirodi epistemičkog opravdanja“ iz 1994. godine, ovo najnovije delo profesora Lazovića predstavlja značajan doprinos srpskoj, pre svega epistemološkoj, a zatim i celokupnoj filozofskoj misli.